

Marija Brida, Traženja. Filozofski ogledi, Zagreb, 1989
(Biblioteka »Filozofska istraživanja«, knj. 13)

Autorica knjige pod navedenim naslovom je dr. Marija Brida, redovna profesorica filozofije na Filozofskom fakultetu u Zadru, sada u mirovini. Bila je i stalni vanjski suradnik (u zvanju znanstvenog savjetnika) Odjela za povijest filozofije Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu (Zagreb, Krčka 1), koji odjel je sada osamostaljeni Institut za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu (Zagreb, Avenija Vukovar 54/IV). Dobar dio tekstova u ovoj knjizi autorica je izradila upravo kao suradnik na projektu istraživanja povijesti hrvatske filozofije u njezinu evropsko-filozofijskom kontekstu unutar spomenutog Odjela, odnosno sada spomenutog Instituta za filozofiju.

Knjiga je raščlanjena u tri dijela. Prvi dio *Problemi ozbiljavanja* sadrži slijedeća poglavlja: *Sloboda u kompleksnosti prakse* (13-22), *Filozofija u profilu suvremenog čovjeka* (23-28), *Polarni momenti filozofskog mišljenja* (29-40), *Transcendentalna dimenzija znanosti* (41-54), *Sloboda i neki aspekti povijesnog događanja* (55-62), *Dijalektika ozbiljavanja slobode* (63-72), *Divergentne tendencije u doživljavanju prirode* (73-90), *Fenomenološki pristupi problematici svijeta* (91-116), *Pogled na modalitete odnosa čovjek-svijet* (117-126) te *Smisao odgoja u suvremenom svijetu* (127-137).

U ovom prvom dijelu (11-137) autorica razvija temeljne probleme vezane uz središnje pitanje svih rasprava i razmatranja u ovoj knjizi: kako da se »misaono zahvati i izrazi riječima ona doživljajna jezgra koja kao središte osobnosti pokreće čovjeka na ovakvo ili onakvo djelovanje, mišljenje i duhovno opredjeljenje« (*Predgovor*, str. 9). Ovako intonirano pitanje ne sužava horizont autoričina »traženja« isključivo na osobnosnu egzistencijalnu analitiku procesa »doživljajnog aktualiziranja egzistencijalnih uvjetovanosti« koji neposredno oblikuju »zbilju i svijet« čovjeka. Razmatranja se koncentrično proširuju i na *društveno-povijesne* uvjetovanosti *smisaone potpunosti* koja doduše pripada »samo cjelini«. Tako bivaju tematizirane i »jednostranosti« u povijesnodruštvenom razvoju, koje doduše »pogoduju porastu dinamike«, ali koje, postaju li dominantne u »poimanju čovjeka i zbilje«, na »općem društvenom planu« prekrivaju »cjelovitost originalnog smisla«. U tom se smislu problematizira »tehnološki usmjerena znanost«: ako u idejnoj sferi nisu prisutne i snažne »humanističke tendencije«, »tehnicistička disperzija [dovodi] do gubitka smisaonosti čovjekova opstanka« (*ibid.*, str. 9).

U drugom dijelu, pod naslovom *Pogledi na mislioce* (139-276), autorica tematizira »filozofiju« kao jedno od paradigmatskih traženja i nalaženja »svog bitnog identiteta kao smisla svog bitka«. Taj drugi dio otkriva pomalo i autoričine izborne srodnosti u pogledu velikih mislilaca i razdoblja u povijesti filozofijske misli. Uz to što tematizira izabrano

»razdoblje« izabranog »mislioca« autorica svagda razrađuje neki naročiti problem na koji posebno upućuje dotični filozof, odnosno dotično razdoblje. To se razabire već iz samih naslova poglavlja: *Federik Grisogono o problemu savršenstva* (141-150), *Dijalektička misao rane renesanse* (151-162), *Metodološki aspekt Spinozine filozofije* (163-180), *Priroda kao medijum slobode* (181-188), *Aktualnost stremjenja međuljudskoj toleranciji* (189-200), *Značaj Kantova razlikovanja tehničkog i moralnog usmjerenja prakse* (201-212), *Bergsonova vizija bivstvovanja* (213-266) te *Heideggerova egzistencijalna redukcija* (267-276).

Osnovna vrijednost ovih ogleđa o odabranim razdobljima i misliocima jest svagda prisutan jasno izražen osobni pečat autorice. To se ogleđa, između ostalog, i u tome što njezine povijesno-filozofske rasprave, mada doksografski korektne, nisu nekog tobože strogo 'objektivističko-doksografskog' karaktera. One teže u prvom redu k tome da se u velikih mislioca otkrije osebujno »traženje« smisla bivstvovanja u »neponovljivom modusu aktualiziranja slobode« kao najbitnijem »smislu postojanja«.

U trećem dijelu pod naslovom *Iz hrvatske filozofske baštine* prezentirani su Bridini ogleđi o misliocima »hrvatskog podrijetla i zavičajne pripadnosti« (10). Naslovi poglavlja glase: *Peripatetička filozofija prirode u interpretaciji Jurja Dubrovčanina* (279-294), *Osobitosti Petrićeva tumačenja svijeta* (293-320), *Petrićevo tumačenje duše svijeta* (321-332), *Etički problem u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića* (333-344), *Spoznajni problem u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića* (345-362) te *Edip ili Kam?* (363-374).

Valja iz tog trećeg dijela svratiti naročitu pozornost na tekst o spoznajnom problemu u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića. Jedva da je itko drugi imao te pretpostavke kao što je imala upravo njegova učenica Brida, koja je kod njega i doktorirala, da napiše takvu sažetu analizu glavnog Vuk-Pavlovićevog problema i osebujnog njegovog rješenja kakvu nalazimo u tekstu *Spoznajni problem u filozofiji Pavla Vuk-Pavlovića*. Prvi put je tu svoju analizu Vuk-Pavlovićeve »modifikacije fenomenološke metode« autorica iznijela u referatu na simpoziju »Filozofsko djelo Pavla Vuk-Pavlovića« što ga je u veljači 1987. godine u povodu desete obljetnice smrti filozofa organizirao tadašnji Odjel za povijest filozofije Centra za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu. (Referat je objavljen u »Prilozima« br. 25-26/1987.)

U modifikaciju fenomenološke metode upustio se naš filozof posve legitimno jer je, kako ističe Brida, već sam Husserl otvorio mogućnost proširenja fenomenologije na područja koja sam nije bio »predvidio«. To se proširenje moglo poduzeti, izvodi Brida oslanjajući se na Husserla, svagda naravno uz odgovarajuću fenomenološku modifikaciju »subjektova stava« u smislu Husserlova uvida: »svi akti, koji nisu isprva teoretski, dadu se promjenom stava pretvoriti u teoretske akte«, tj. u transcendentalno proziranje bitstva (*Wesenschau*). U njemu je svagda prepoznatljivo sačuvana »noetsko-noematska relacija« koja se kao bitni element fenomenološke metode u terminima Vuk-Pavlovićeve filozofije označava kao »metempirički stav metempiričkog predmeta«.

Ispitujući pojmovni sadržaj temeljnih Vuk-Pavlovićevih termina »prastav«, »međustav«, i »metempirički stav«, Brida analizira njegovo shvaćanje »predmetnosti« i njezine višestruke strukturalne i značenjske osobitosti do kojih Vuk-Pavlović dolazi oslanjajući se na Meinongovu teoriju predmeta (*Gegenstandstheorie*). Pritome ga fenomenologijsko-metodička analiza »predmetnosti predmeta« dovodi, kako Brida točno uočava, do uvida do toga da su »predmet i spoznati smisao« jedno te isto (354). Ta Vuk-Pavlovićeva modifikacija fenomenologije očituje se kristalizirano u tezi da se »smislenost«, »noema«, događa već i u »prastavu«, a ne tek u »metempiričkom stavu« (354-355).

Ilustrirajući funkcioniranje te Vuk-Pavlovićeve modifikacije fenomenološke metode na području prirodnih znanosti te religioznih i umjetničkih doživljaja Brida zaključuje da

Vuk-Pavlovićevo metodsko razlikovanje stupnjeva »doživljajem danog smisla« pruža mnoge prednosti u istraživanju kako »empiričko-egzaktne« tako i »humane« problematike u kojoj dolazi do ukrštanja »spoznajne, aksiološke i ontološke problematike« (361).

To »ukrštanje« pak omogućuje »transcendenciju racionalnog razgraničenja u sebe zatvorenih svjetova, dakle i međuljudsku komunikaciju, odnosno komunikaciju svjetova; u krajnjoj liniji, ono upućuje na transcendenciju ograničenosti kao takve, usmjeravajući spoznaju prema apsolutu« (361-362).

Ovaj Bridin tekst predstavlja u nas, koliko je meni poznato, prvo analitički izvedeno profiliranje Vuk-Pavlovićeve fenomenolozijske inovacije, o kojoj sam posljednjih godina njegova života imao prilike osobno s njim razgovarati.

Kako sam već spomenuo, profesorica Brida je kao znanstveni savjetnik bila stalni vanjski suradnik Odjela za povijest filozofije Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, odnosno danas Instituta za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu. Gotovo svi navedeni ogledi »iz hrvatske filozofske baštine« plod su suradnje na projektu istraživanja hrvatske filozofije u njezinu evropskom kontekstu, nositelj kojega je bio spomenuti Odjel za povijest filozofije, a sada Institut za filozofiju.

Autoričina motivacija u istraživanju »mislilaca hrvatskog porijekla ili zavičajne pripadnosti« nije u tome »što bi ih se htjelo izdvajati u neku zasebnu granu povijesti filozofije«, jer je »filozofija internacionalna i narodi u njoj učestvuju slobodom svoga stvaralaštva i svojim duhovnim osobitostima«. No, prema autorici, upravo to »čini relevantnim da svaki narod, na putu vlastitog samoosvještenja, izgradi sebi istinit uvidaj u kvalitativan i kvantitativan značaj svog prinosa općoj ljudskoj kulturi na tome području« (*Predgovor*, 10).

Uzevši je u cjelini, moglo bi se reći da ova Bridina knjiga predstavlja zapravo neke vrste sume njezinih dugogodišnjih istraživanja: u rasponu od 1961. kada je, nakon što je s doktoratom stečenim 1937. predavala filozofiju na gimnazijama u Križevcima, Jelsi, Splitu i Zagrebu, nastupila kao docent na Filozofskom fakultetu u Zadru (tada kao filijali Sveučilišta u Zagrebu), pa sve do 1987. godine.

Osim istančane refleksivnosti, nikad polovične, ali nikad ni predmetnouništavajuće analitičnosti, njezine tekstove karakterizira osebujni *njezin* filozofski jezik. Snagom osebujnosti svoga jezika izborila si je u kolega urednika časopisa u kojima je objavljivala svoje tekstove specijalnu 'privilegiranost': pisati naziv svoje discipline *filosofija* umjesto uobičajeno *filozofija*. Pozivala se pritom i na naše rane filozofe i filozofske pisce. Ako itko, onda je Brida imala na to puno pravo: poput Franje pl. Markovića, Alberta Bazale i naročito njezina učitelja Pavla Vuk-Pavlovića, Brida je uspjela svoju osebujnu misaonost očitovati svojim osobnim filozofskim izričajem.

FRANJO ZENKO

Petar Demjanović Ouspensky, Tertium organum, prevela s ruskog Mihaela Vekarić, Zagreb, 1990.

O osebujnosti djela *Tertium Organum* ruskog filozofa i znanstvenika Petra Demjanovića Uspenskog (1878-1947) govori ne samo njegov tematsko-problematski sadržaj nego već i sama tekstualna povijest toga djela. Ona naime reflektira svu dramatičnost vremena u kojem autor živi i djeluje kao i duhovnu situaciju u kojoj je djelo nastalo. Stoga ću se osvrnuti na sva tri aspekta ovog djela koje je svakako zaslužilo da bude prevedeno u nas.